

SOHIBA ATANIYAZOVA,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti tayanch doktorant*

HURMAT SHAKLLARI MULOQOT XULQINING O'ZIGA XOS SHAKLI SIFATIDA

Annotatsiya. Hurmat tushunchasi insoniy munosabatlarning asosiy jihati sanalib, u madaniy chegaralar bilan belgilangan omil: har bir madaniy xalqlarning hurmat tushunchasi xalqlarning tarixiy taraqqiyoti, madaniy-ma'rifiy qarashlari, maishiy turmush tarzidan kelib chiqqan holda taraqqiy etadi. Hurmat kategoriyasi inson va jamiyat o'rtasidagi o'zaro uzviylikning yuzaga keli-shida asosiy hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bir qarashda hurmat oddiy tushuncha o'laroq anglashil-sa-da, biroq uning asl ma'nosini va ifodasi turli madaniyatlar va ularning milliy-madaniy qadriyat-larida xilma-xillik kasb etadi. Hurmat ifodasi millatlar madaniy turmush tarzida elatlar tomoni-dan belgilangan me'yorlar hamda qadriyatlar bilan uzviy aloqador tushuncha hisoblanib, uning butun dunyo bo'ylab turli jamiyatlarda qanday ifodalanishi hamda tushunilishini anglash uchun shaxslarning iyerarxik shajarasi, jamiyat hayotidagi ijtimoiy roli, ayrim hollarda rasmiy maqomi, shuningdek, kishilik madaniyatidagi odob-axloq mezonlarining turli nuqtayi nazardan tushunili-shi muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: hurmat kategoriyasi, muloqot xulqi, milliy-madaniy qarashlar, inson va jami-yat, qadriyat, rasmiy maqom, odob-axloq mezon.

Abstract. The concept of respect is considered one of the fundamental aspects of human re-lations, and it is a phenomenon shaped by cultural boundaries: each nation's understanding of respect develops in accordance with its historical progress, cultural and educational views, and everyday lifestyle. The category of respect plays a decisive role in establishing the interconnection between the individual and society. At first glance, respect may seem to be a simple concept; how-ever, its true meaning and expression vary across different cultures and their national-cultural values. The expression of respect is closely connected with the norms and values established by ethnic communities within their cultural way of life. In order to understand how respect is ex-pressed and interpreted in different societies around the world, it is important to consider individ-uals' hierarchical relations, their social roles in society, in some cases their official status, as well as the different perspectives on moral and ethical standards within human culture.

Keywords: category of respect, communicative behavior, national-cultural perspectives, in-dividual and society, value, official status, norms of etiquette and morality.

Kirish. Insonlar kundalik turmush tarzida bir-biri bilan muloqot qilishga ehtiyoj sezadi. Ana shu ehtiyojning verbal va noverbal vositalar yordamida yuzaga kelishi mulo-qot tushunchasining o'ziga xos shakli sifatida namoyon bo'ladi. Muloqot xulqi esa muloqot natijasida yuzaga kelgan omil sanalib, u xalqlarning milliy-madaniy hayoti, tarixi, urf-odat-u qadriyatlarining umumlashmasi sanaladi. Bizning ushbu maqolamiz ham bevosita hurmat shakllari muloqot xulqining o'ziga xos shakli sifatida namoyon bo'lishi xususida bo'lib, uning til xususiyatlari maqola doirasida tahlil obyekti o'laroq o'rganiladi.

Hurmat tushunchasining lingvomadaniy mohiyatini turli tillar sistemasi doirasida o'rgangan tilshunos Ekrem Chulva hurmat tushunchasiga quyidagicha ta'rif beradi: "Hurmat sog'lom shaxslararo munosabatlarning poydevoridir va ishonch, muloqot va o'zaro tushunishni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Munosabatlarda hurmat mavjud bo'lganda, shaxslar o'zlarini qadrlangan va shaxs sifatida e'tirof etilgan his qilishadi, bu esa mustahkam aloqalar va qoniqishga sabab bo'ladi" [Çulfa, 2024]. Tilshunos S.Yusupova hurmat kategoriyasining yuzaga kelishidagi qator omillarni keltirib o'tadi: "Hurmat shakli orqali so'zlovchining obyektiv olamga muloqot jarayonidagi pozitsiyasi, psixologik holati aks etadi. Tilning asosiy yetakchi vazifasi – fikrlashuv kommunikatsiyasidir. Bundan tashqari, tilning fikr ifodalash va matn shakllantirilishi bilan bog'liq ekspressiv ta'sir etish vazifalari ham mavjud. Tilning ma'lum informatsiya ifoda qilib, suhbatdoshga ta'sir ko'rsatishi uning ekspressiv funksiyasidir" [Yusupova 2024, 14]. Ba'zi xalqlarda hurmat deganda o'z qadr-qimmatini yoki obro'sini saqlash tushuniladi (Osiyo xalqlari), buning natijasida esa kishilar o'zlarining qimmatini asrash uchun boshqalarning oldlarida o'z sharaflarini saqlashga urinadilar. Yoki bo'lmasa ayrim ellarda kimningdir hurmatini saqlash uchun xato qilingan o'rinlarda nozik tushuntirishlarning olib borilishi ham hurmat kategoriyasiga xos mezon o'laroq e'tirof etiladi. G'arb mamlakatlarida esa hurmat tushunchasi muloqot jarayonidagi soflik, to'g'ridan to'g'ri haqiqatni yuzma-yuz aytish kabi holatlarga ustuvorlik berilishi bilan belgilanadi. Sodir bo'lgan voqelikda xatolarni ochiqchasiga aytish va hal qilishga urg'u berish, ba'zan tanqid qilish ham hurmat belgisi sifatida qaraladi. Jarayondagi yuz bergan noqulaylikdan qochish va obro'ni saqlab qolish o'rniga muammoni ochiqchasiga hal qilishga intilish ham G'arb xalqlariga xos hurmat ifodasidir.

Sh. Safarov esa hurmat kategoriyasining til tadqiqi borasida quyidagi fikrlarni ilgari suradi: "Hurmat tamoyilining keng miqyosda o'rganilishi natijasida sotsiopragmatika mustaqil tadqiq sohasi sifatida shakllandi. Sotsiopragmatikada hurmat kategoriyasi tamoman o'zgacha talqinga ega. Ma'lumki, odatiy talqinda "hurmat" tushunchasi etiket, odob normalari bilan bog'lanadi va bir shaxsning ikkinchisiga nisbatan e'tiborli bo'lishi anglashiladi. Sotsiopragmatikada esa bu hodisa lisoniy muloqot jarayonida faollashuvchi reja-substrategiyalar to'plami sifatida qaraladi. Bu yo'sindagi tahlilda e'tibor u yoki bu vaziyatga mos tushadigan kommunikativ harakatlar tanloviga qaratiladi. Tanlov esa lisoniy vositalarning etiket normalaridan tashqari, normaga zid tomonlarni ham qamrab oladi" [Safarov 2008, 147].

Bundan tashqari, hurmat shakllarining gender asoslariga ko'ra klassifikatsiya qilinishi ham o'zbek tilshunosligida amalga oshirilgan tadqiqotlardan biri hisoblanadi. Z. Jalilova o'zbek tilida xushmuomalalik kategoriyasining gender tadqiqini o'rgangan tadqiqotchi sifatida tildagi mavjud kamtarlik kategoriyasini hurmat shakllari bilan integrativ voqelik o'laroq tadqiq etishga harakat qilgan, kamtarlik maksimasining so'zlovchining illokutiv harakat subyektiga nisbatan hurmatini bildirish, yoki subordinatson munosabatlarni saqlashga intilishini xarakterlashdagina namoyon bo'lishi masalasi bevosita muallif tadqiqotlarida ilgari surilgan [Jalilova 2023, 20]. U o'zbek tilida tildagi mavjud kamtarlik kategoriyasini hurmat shakllari bilan integrativ voqelik o'laroq tadqiq etishga harakat qilgan, kamtarlik maksimasining so'zlovchining illokutiv harakat subyektiga nisbatan hurmatini bildirish yoki subordinatson munosabatlarni saqlashga intilishini xarakterlashdagina namoyon bo'lishi, shuningdek, hurmat tushunchasining gender munosabatiga ko'ra farqlanishi tamoyili ham muallif qarashlaridan o'rin egallagan [Jalilova 2023, 20].

"O'zbek tilining izohli lug'ati"da hurmat tushunchasiga quyidagicha ta'rif beriladi:

1. Kimsa yoki narsaga bo'lgan qadrlash, ulug'lash tuyg'usi; shunday tuyg'uli munosabat.
2. Qozonilgan, orttirilgan hurmat; obro', e'tibor [www.izoh.uz, 2026].

Demak, hurmat kimgadir nisbatan shu munosabatni aks ettiruvchi jarayon hisoblanib, u na faqat til birligi, balki falsafiy, ma'naviy tushuncha o'laroq ham qayd etiladi. "Ma'naviyat asosiy tushunchalar izohli lug'ati"da hurmat ifodasi quyidagicha talqin etiladi: "Hurmat – ma'naviyat-

ning muhim ko‘rinishlaridan bo‘lib, shaxs qadriyatlari, izzat-nafsi tan olinib qilinadigan munosabat, insoniy fazilat, shaxsni, moddiy va ma‘naviy qadriyatlarni e‘zozlash his-tuyg‘usini anglatuvchi tuyg‘u. Hurmat – qo‘pollik, so‘kinish, surbetlik, kishini kamsitish, xafa va haqorat qilish kabi jamoatchilik tomonidan inkor etiladigan, ma‘naviyatga, madaniyatga zid xatti-harakatlarini sodir etishdan o‘zini tiya olishdir. Hurmat katta yoshdagilar, ota-ona, ayollar, ustozlar, do‘st, qo‘ni-qo‘shnilar, o‘z guruhi va jamoasi, jamoatchilik mulkiga nisbatan ma‘naviy-axloqiy munosabat, ijobiy insoniy sifat hamdir” [Ma‘naviyat, 2010].

Ingliz tilida ham hurmat tushunchasining muloqot xulqi doirasida izohlanishi mazkur tilda tanlangan birlikning turlicha talqinlari bilan aloqador. Xususan, Merriam Webster lug‘atida hurmat kategoriyasi quyidagicha izohlanadi:

“1. Hurmat, e‘tibor, rioya qilish. Kimdir yoki nimadir muhim, jiddiy va unga munosib tarzda munosabatda bo‘lish kerakligini his qilish yoki tushunish: *showed no respect for my feelings* (Mening tuyg‘ularimga nisbatan hurmat ko‘rsatmadi).

2. Izzat-ikrom, ehtirom (Esteem)

a) Yuqori darajadagi e‘tirof yoki alohida munosabat: *earned their respect* (Ularning hurmatini qozondi).

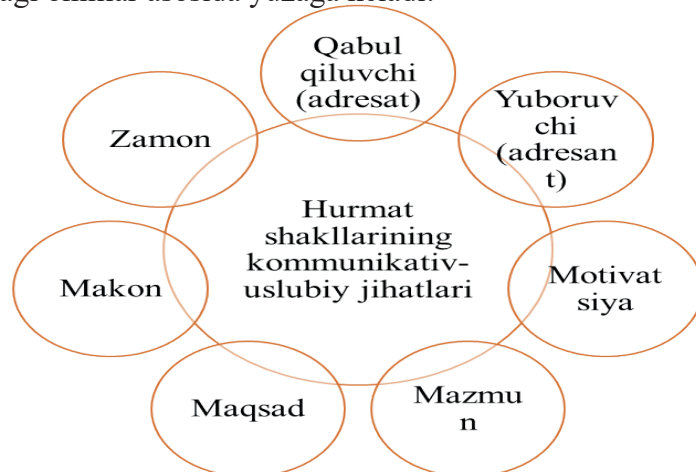
b) Hurmat qilinadigan holat yoki sifat: *held in high respect* (Yuksak ehtiromda saqlanmoq).

c) (Ko‘plikda: respects): Ta‘zim, salom, ehtirom bildirish: *pay our respects* (Ta‘zim bajo keltirmoq / Hurmatimizni bildirmoq).

3. Jihat, tomon, nuqtayi nazar Biror narsaga muayyan usulda qarash yoki o‘ylash: *a good plan in some respects* (Ba‘zi jihatlardan yaxshi reja).

4. Aloqadorlik, daxldorlik (Relevance) Muayyan narsa yoki vaziyatga bo‘lgan munosabat: *with respect to...* (...ga nisbatan / ...ga kelsak / ...bilan bog‘liq holda)” [Merriam-Webster, 2026].

Hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy jihatlarini talqin qilish borasida N. I. Formanovskaya bir necha xususiyatlarni hisobga olish lozimligini ta‘kidlaydi, ya‘ni nutq jarayonidagi kommunikativ xatti-harakatlarga ta‘sir etuvchi muhim omillar murakkab bir butunlik, ya‘ni kommunikativ vaziyatni ham inobatga olish lozimligi, ushbu vaziyat o‘z ichiga “*tashqi muloqot sharoitlarini va muloqot ishtirokchisining diskursda namoyon bo‘luvchi ichki holatini*” olishi g‘oyasini ilgari suradi [Formanovskaya 2002, 47-50]. Hurmat kategoriyasining tashqi omillari bevosita makon, zamon va ma‘no unsurlari bilan bog‘liq bo‘lsa, uning kommunikativ-uslubiy asoslari nutqiy muloqot ishtirokchilarining ichki holati, motivatsion harakati va muloqot maqsadida namoyon bo‘ladi. Umuman olganda, hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy jihatlarining yuzaga kelishi quyidagi omillar asosida yuzaga keladi:

1-chizma. Hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy jihatlarining yuzaga kelish omillari

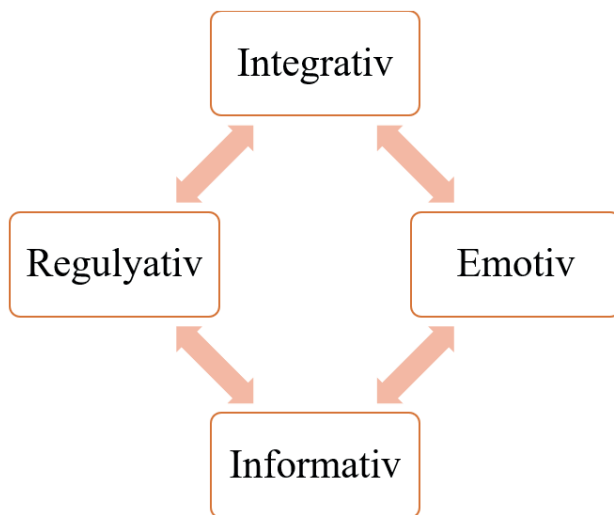
Hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy holat asoslarini belgilashda vaziyat komponentlarining taʼsirini tahlil qilishda nutqiy etiket birliklaridan foydalanish uchun soʻzlovchi va tinglovchining ijtimoiy xususiyatlari, ularning oʻzaro munosabatlari hamda kommunikativ faoliyatining oʻziga xos rasmiylik darajasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Nutqiy muloqot jarayonida adresat va adresant hurmat kategoriyasiga xos kommunikativ-uslubiy asosini tashkil etishda nutqiy akt subyektlari tashkil etadi.

Muloqot xulqining tarkibiy qismlaridan biri sanalgan hurmat kategoriyasi nutq jarayonida muloqot ishtirokchilarining bir-biriga nisbatan munosabatini ifodalaydi hamda ijtimoiy maqom jihatdan farqlovchi omil oʻlaroq xizmat qiladi. Hurmat shakllari muloqot xulqiga xos birlik sifatida uning ishtirokchilari nutqiy muomalasida grammatik shakllar quyidagicha voqelanish xususiyatiga ega.

Hurmat kategoriyasini grammatik jihatdan talqin qilishda muloqot ishtirokchilarining rolini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi, negaki muloqot jarayonidagi har bir ishtirokchi mazkur tushunchani ifodalashda qoʻllangan grammatik vositani oʻzgartirishi mumkin.

Oʻzbek tilida hurmat tizimini shakllantirish lingvistik va nolingvistik birliklarni qamrab oladi. Lingvistik jihatdan bu shakllar tildagi grammatik vositalar, modallik, nutqiy murojaat shakllari hamda soʻzlovchi yoki tinglovchining ijtimoiy mavqeyidan kelib chiqib belgilansa, nolingvistik vositalar elat vakillari tomonidan bajariladigan kinestezik harakatlar (jumladan, salomlashayotganda yoki xayrlashish chogʻida qoʻlini koʻksiga qoʻyish, kattalarga tik boqmaslik, yoshi ulugʻlar holidan xabar olish va hokazo); proksemik vositalar [Kim Ujin 2018, 31-63] (masofa saqlash, toʻrga oʻtkazish kabi masofa bilan bogʻliq hurmat shakllari) hamda paralingvistik vositalar (sukut saqlash, urgʻu, ohang, ovoz tembri) kabilar yordamida voqelanadi.

Hurmat kategoriyasining kommunikativ-uslubiy jihatlarining til tadqiqini amalga oshirish ushbu tushunchaning tildagi mavjud normativ asoslar hamda kommunikativ meʼyoriy tuzilmalarini tahlil qilish uchun zamin yaratadi. Hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy xususiyatlari nutqiy muloqot jarayonida quyidagi vazifalarni bajaradi:

2-chizma. Hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy vazifalari

Yuqorida sanab oʻtilgan bir-biriga toʻlaonli bogʻliq uzviy xususiyatlar hurmat shakllarining nutqiy pragmatik talqinda namoyon boʻlish holatini belgilaydi. Dastlabki vazifa, yaʼni integrativ vazifa birlashtiruvchi kategoriya sifatida baholanib, nutqiy muloqot ishtirokchilari oʻrtasidagi

o‘zaro ishonch hissini uyg‘otib, do‘stlik va (rasmiy davralarda) rasmiy asoslangan muhitni yarata-di: “*Bizning o‘lkaga ham bir kelib keting*”, *Gazetadan*. Keltirilgan misollardan ko‘rinib turibdiki, so‘zlovchi tomonidan hurmat kodifikatsiyasi asosida uzatilgan xabar kontekst tarkibidagi semantik va grammatik shakllar orqali tinglovchi tomonidan hurmat kategoriyasi orqali dekodlanadi. Kontekst tarkibidan tushirilgan “siz” olmoshi murojaat etilayotgan shaxsga nisbatan bildirilgan hurmat shaklining yashirin tasdig‘i bo‘lib, fe‘l tarkibidagi -ing affiksi ushbu birlikning moslashuv shakli o‘laroq namoyon bo‘lyapti.

Hurmat shakllarining kommunikativ-uslubiy xususiyatlarining ikkinchi vazifasi regulyativ vazifa sanalib, nutqiy aktlarning tinglovchi tomonidan bajarilishini ta‘minlashga xizmat qiladi, ya‘ni so‘zlovchi tomonidan aslan buyruq ko‘rinishidagi gap formalari hurmat shakllari yordamida iltimos mazmuniga aylanadi:

3-chizma. Buyruq gap asosida hurmat shakllari yordamida iltimos semasining hosil qilinishi

Masalan, “*Buni bajar!*” jumlasida aks etgan buyruq ma‘nosi hurmat shakllari asosida iltimos formasiga o‘zgaradi: “*Iltimos, buni bajaring*”.

Emotiv vazifa hurmat shakllarining hissiy-emotsional ma‘nosini aks ettirishda foydalaniladi. So‘zlovchi o‘z his-tuyg‘usini tasvirlashda hurmat shakllari yordamida ijobiylik semasini ifodalashda asos bo‘ladi: “*Hurmatangiz cheksiz*”. Keltirilgan kontekstda “*cheksiz*” leksemasi tinglovchiga nisbatan oddiy hurmat ma‘nosida emas, yuqori hurmat darajasini aks ettiradi. Ushbu kontekst suhbatdoshga nisbatan ijobiy munosabatni ifodalashning o‘ziga xos shakli sifatida xizmat qiladi.

Hurmat shakllarining integrativ, egulyativ, emotiv vazifalari bilan bir qatorda informativ funksiyasi ham uslubiy va pragmatik semantika hosil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Hurmat shakllarining informativ vazifasi nutqiy vaziyatda suhbatdoshlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar haqida ma‘lumot berishning o‘ziga xos shakli hisoblanadi. Ushbu vazifaviy xususiyati hurmat shakllarining uch jihatini ifoda etishda qo‘llanadi:

a) so‘zlash jarayonida ishtirokchilarning munosabatlari haqida axborot berishni ifodalashda, masalan, so‘zlovchi tomonidan tinglovchiga nisbatan “*siz*” yoki “*janob*”, “*xonim*” shakllarida murojaat shakllarining qo‘llanishi nutqiy aktda so‘zlashuvchilar o‘rtasidagi muloqot formalarining rasmiy maqomga ega ekanligidan dalolat beradi. “*Sen*” olmoshi esa munosabatlardagi yaqinlikni ifodalashning informativ shakli sanaladi. Bunda yuqoridagi kabi birliklarning rasmiy maqomdagi shaxslarga nisbatan qo‘llanuvchi murojaat shakllari ekanligi suhbatdoshning ijtimoiy mavqeini ko‘rsatuvchi informativ vaziyat shaklini talqin qiladi;

b) so‘zlovchining nutq jarayonidagi niyatini talqin qilish informativ xususiyati – bunda nutqiy aktning so‘zlovchiga xos niyatini ifodalash xususiyati namoyon bo‘ladi. Masalan, murojaat qilish jarayonida bevosita “*Kel!*” tarzida qo‘llash o‘rniga “*Iltimos, keling!*” yoki “*Kelsangiz*” shaklidagi **leksik birliklardan** foydalanish tinglovchiga nisbatan iltimos ma‘nosini ifodalaydi. Hurmat shakli asosiy ma‘noning “yumshoqroq” chiqishi uchun xizmat qiladi va uning uslubiy

bo'yoqdorligini o'zgartiradi. Keltirilgan leksik murojaat shakllarida so'zlovchining niyati tinglovchiga nisbatan muloyim, yumshoq muomalada bo'lish, uning shaxsiyati hamda nutq jarayoniga nisbatan hurmat bilan yondashishni aks ettirish hisoblanadi;

c) lingvokulturologik omil – ushbu informativ vazifaning o'ziga xos xususiyati har bir xalqqa xos hurmat shakllari haqida ma'lumot berishdir. Nutqiy muloqot jarayonida hurmat shakllarini bilish va ularni qo'llash o'rinlariga aniqlik kiritish xalqlarga xos madaniyat me'yorlari xususida ham ma'lumot beradi, ya'ni hurmat formasini aks ettirishda qaysi xalq vakillari qanday unsurlardan foydalanish haqida ma'lumot berish vazifasini bajaradi.

Xushmuomalalik kategoriyasining alohida tarmog'i hisoblangan hurmat tushunchasi yuqoridagi vazifaviy belgilardan kelib chiqqan holda ikki xil vosita yordamida ifodalanadi:

a) til vositalari yordamida (verbal vositalar) – bunda hurmatni ifodalashda grammatik shakllar asosiy rol o'ynaydi, masalan:

- *ayrim olmosh shakllari* – ushbu shakllarga muvofiq yagona shaxsga nisbatan ham hurmat bilan murojaat qilish uchun “siz” olmoshi shakllari qo'llanadi: *Sizning aytganingiz juda ma'qul;*

- *-lar ko'plik affiksi* shaxs bildiruvchi so'zlarga qo'shilib, hurmat ma'nosini ifoda etadi: *dadamlar, opamlar;*

- *fe'l tarkibiga -lar shaxs-son qo'shimchasining qo'shilishi* ham hurmat kategoriyasining yuzaga kelishida foydalaniladi: *keldi – keldilar, bordi – bordilar;*

- *hurmatni bildiruvchi ayrim leksik vositalar: iltimos, marhamat, rahmat...*

b) pragmatik vositalar yordamida – ushbu vositalar hurmat kategoriyasini hosil qiluvchi maxsus til birliklaridan farqli o'laroq sodir bo'layotgan nutqiy muloqot jarayonining “yumshashi” uchun xizmat qiladi, ushbu turdagi vositalar sinfi quyidagilarni qamrab oladi:

I. Bilvosita iltimos shakllaridan foydalanish – bu jarayonda so'zlovchi tomonidan tinglovchiga nisbatan to'g'ridan to'g'ri bajarish sharti qo'yilmay, balki uning o'rniga iltimos mazmunli shakllarga murojaat qilinadi, masalan:

Kel – buyruq shakli.

Kelsangiz, yaxshi bo'lar edi.

Keltirilgan ikkinchi jumlada iltimos mazmuni yaqqol aks etgan bo'lib, so'zlovchining tinglovchiga nisbatan hurmatini pragmatik yo'sinda tasvirlash uchun foydalanilmoqda.

II. Maxsus murojaat formalaridan foydalanish – bunda so'zlovchi tinglovchining ijtimoiy maqomiga urg'u bergan holda murojaat shakllaridan foydalanadi, jumladan, ustoz, opa, xonim, janoblar va hokazo.

d) ikkilamchi til vositalari yordamida (noverbal vositalar) – ushbu vositalar hurmat kategoriyasining amaliy jihatdan talqin etilishiga yordam beruvchi noverbal vositalar hisoblanadi – ushbu tasnifga ko'ra, hurmat shakllarini aks ettirishda inson tana harakati bilan bajariladigan holatlar qamrab olinadi: kishilarning rasmiy maqomiga nisbatan hurmat bajo keltirishda ta'zim qilish, yoshi katta insonlarning ko'ziga tik boqmaslik, salomlashish jarayonida biroz egilish yoki qo'lini ko'ksiga qo'yish kabilar hurmat tushunchasining noverbal talqini sifatida gavdalanadi.

Xulosa

Hurmat kategoriyasining kommunikativ-uslubiy xususiyatlari faqatgina til birliklarining qo'llanishi bilan cheklanib qolmay, balki tizimli vazifaviy asoslarga ega bo'lgan murakkab ijtimoiy-lingvistik hodisa sifatida ham namoyon bo'ladi. Bu jarayonda so'zlovchi tinglovchiga nisbatan o'zining shaxsiy ehtiromini ifoda etish barobarida, muloqotning mazmuniy qatlamiga ma'lumot berish, shaxsiy munosabatni aks ettirish va ichki hissiyotlar bilan o'rtoqlashish kabi pragmatik vazifalarni ham “signal” ko'rinishida singdiradi. Mazkur holat nutqiy pragmatik voqelanishda shunchaki odob-axloq qoidasi emas, balki til egalarining ijtimoiy-madaniy muhitga moslashishini ta'minlovchi o'ziga xos strategik yondashuv o'laroq namoyon bo'ladi. Binobarin,

hurmat kategoriyasi vositasida uzatiladigan bu kabi ko'p funksiyali signallar so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi ijtimoiy masofani, muloqotning rasmiylik darajasini va milliy madaniyatga xos bo'lgan kommunikativ xulq-atvor me'yorlarini muvozanatga solib turuvchi asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, mazkur kategoriyaning uslubiy imkoniyatlari tilning lisoniy sathidan nutqiy sathiga ko'chishida shaxsning ijtimoiy maqomini va madaniy kompetensiyasini belgilovchi hal qiluvchi faktorga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Çulfa, E. 2024. "Languages of Respect". DOI: 10.13140/RG.2.2.27771.69926. (Murojaat sanasi: 14.03.2026).
2. Yusupova, S. 2024. Hurmat kategoriyasining lingvomadaniy tadqiqi. Filol. fan. b. fals. dok. (PhD) diss. – Farg'ona. – B. 14.
3. Сафаров, Ш. 2008. Прагмалингвистика. – Тошкент. – Б. 147.
4. Jalilova, Z. 2023. Ingliz va o'zbek tillarida xushmuomalalik nutqiy harakatlarining gender xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. dok. (PhD) diss. – Buxoro. – B. 20.
5. Jalilova, Z. 2023. Ingliz va o'zbek tillarida xushmuomalalik nutqiy harakatlarining gender xususiyatlari. Fil. fan. dok. diss. avtoref. – Buxoro. – B. 20.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. "Hurmat" maqolasi. Izoh.uz. (Murojaat sanasi: 10.04.2026).
7. Маънавият (асосий тушунчалар изоҳли лугати). 2010. – Тошкент: "Ғафур Ғулом" нашриёти. – Б. 752.
8. Merriam-Webster Dictionary. "RESPECT Definition & Meaning". (Murojaat sanasi: 12.04.2026).
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary. "Respect noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes". (Murojaat sanasi: 12.04.2026).
10. Формановская, Н.И. 2002. Речевое обшение: коммуникативно-прагматический подход. – Москва: Русский язык. – С. 40–45.
11. Мўминов, С. 2021. Ўзбек мулоқот хулқининг ижтимоий-лисоний хусусиятлари. – Фарғона. – Б. 94.
12. Kim Ujin. 2018. "Grammar of Respect and Disrespect: Honorific Register Formation in Altai Kazak". The Sociolinguistic Journal of Korea. Vol. 26, № 4. – P. 31–63.

